

УДК 141.5(477)«18/19»

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2021-1-10>**Поцюрко Олег Юрійович**

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Львівського державного університету внутрішніх справ
вул. Городоцька 26, Львів, Україна

ФЕНОМЕН СВОБОДИ В УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОСОФІВ-РОМАНТИКІВ**М. КОСТОМАРОВА, П. КУЛІША І Т. ШЕВЧЕНКА**

Розкрито особливості трактування феномену свободи у творах таких українських філософів-романтиків, як М. Костомаров, П. Куліш і Т. Шевченко. Всі твори філософів пройняті індивідуальним і глибоко особистісним відчуттям свободи. Природа феномену свободи у творах розкривається крізь призму романтичної аксіології. Обґрунтовано, що поняття свободи у філософів-романтиків як вияв абсолютної гідності, активності та вільного самовиявлення людини корелюється з поняттями відповідальності, добра, любові, милосердя, котрі впливають із його християнського світогляду.

Доведено, що основою для національної ідентифікації українського народу у філософії М. Костомарова є його висока релігійність, традиційне несприйняття держави як форми панування одних людей над іншими, толерантність, відсутність прагнення до завоювання чужих земель, стійкі традиції громадського самоуправління та постійне прагнення до свободи. У чималій кількості творів Т. Шевченка герої обирають свободу власного волевиявлення, борються за «святе право» на свободу, справедливість і щастя, індивідуальне відчуття свободи є неповторним і глибоко особистісним. Природа феномена свободи розкривається крізь призму романтичної аксіології філософа. Так, поняття свободи як вияв абсолютної гідності, активності та вільного самовиявлення людини корелюється в Т. Шевченка з поняттями відповідальності, добра, любові, милосердя, котрі впливають із християнського світогляду. Будучи представником романтизму, П. Куліш обстоював ідею самостійності української нації, окремішності українського історичного процесу, який, на його думку, є втіленням вільнолюбного демократичного духу українського народу. Саме він вибудував власний україноцентричний світогляд. Осередком українських цінностей та розгортання народного духу вважав хутір.

Ключові слова: моральна свобода, внутрішня свобода, воля, самобутність, самоідентифікація, держава.

Вступ. Кожна епоха, зважаючи на трансформацію її суспільства (прагнення до інтеграції чи поділу державних утворень), характеризується постановкою проблеми свободи людини, національної свободи в процесі державотворчих процесів.

Погляди таких філософів-романтиків, як М. Костомаров, П. Куліш і Т. Шевченко, допоможуть з'ясувати тяглість основних наративів щодо вирішення проблеми феномену свободи в українській філософській думці.

Мета та завдання. Мета статті – з'ясувати сутність розуміння феномену свободи крізь призму романтичної аксіології М. Костомарова, П. Куліша і Т. Шевченка.

Результати. Віковична проблема свободи посідає чільне місце у творчості видатного українського мислителя М. Костомарова. Будучи автором основних програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства, він є його ідейним натхненником. Більшість науковців уважають його автором таких творів, як «Книга буття українського народу», «Дві руські народності» тощо.

Мислитель створив власну історіософську концепцію, в якій осмислив проблему «Україна і світ». Спираючись на традиції романтизму, а також ідеї християнської філософії, він виокремлює поняття «народ» як головну проблему свого пошуку, а поняття «Україна» робить символом визволення, свободи нації [9, с. 14].

Напевно, М. Костомаров був одним із тих, хто вперше відтворив безперервність українського історичного процесу. Його самостійність щодо загальноросійської та польської історії

обґрунтовано в «Книзі буття українського народу». Центром усього ідейного навантаження твору стала любов до України, до її історії.

Визначаючи головні ідеї, на яких базувалась концепція «Книг буття українського народу», Д. Дорошенко зазначав, що «цей твір перейнятий глибоким євангельським демократизмом, панславистичною тенденцією і підкресленням ідеї національності, овіяної українським месіанізмом» [8].

Будуючи власну історіософську концепцію світової історії, автор «Книги буття українського народу» розглядає її як процес усвідомлення народами Божої благодаті, квінтесенцією якої є усвідомлення ідеї свободи, братерства та рівності всіх людей, що прийняли вчення Христа. Світова історія – це поле боротьби добра і зла, Бога і диявола, рівності і нерівності, свободи і рабства. Розгортається ж вона через певні етапи, на кожному з яких носієм загальносвітового начала є певні народи.

Першими історичними народами, котрі спробували орудувати свободою, як уважає М. Костомаров, були євреї та греки: «євреї поробили собі царів і забули єдиного царя небесного. І покарав їх господь: пропало і царство їх і всіх забрали у полон халдеї» [4, с. 13]. Подібна доля спіткала і греків, котрі, прагнучи волі та рівності (це забезпечило їм розквіт науки та мистецтва, які вони передали світу), «... не дізнались правдивої свободи, бо хоч одріклись царей земних, та не знали царя небесного і вимишляли собі богів. І покарав їх господь: бились вони між собою і попали в неволю і спершу під македонян, а вдруге до римлян» [4, с. 14]. У такий спосіб покарав господь рід людський, коли євреїв полонили халдеї, а греків – римляни.

Головною ідеєю християнства, на думку М. Костомарова, є свобода і рівність, але вони не можуть бути дійсними самі по собі, без справжньої християнської моралі. Як зазначає український учений із Польщі В. Мокрий, «засадничою тезою, на якій базуються «Книги биття українського народу», є переконання, що свобода і рівність можливі тільки там, де присутній Дух Христа. На думку Костомарова, Бог постановив показати всім людям, що «без віри Христової немає свободи» (на прикладі французів, які визволились із-під короля та «панів», але через відхід від християнських засад потрапили у «ще гіршу неволю»)» [8]. І турбуються через це племена романські і німецькі. І королів, і панство вернули, про свободу кричать, та немає в них свободи, бо нема свободи без віри.

Характеризуючи наймолодший народ у сім'ї Яфета (християн) – слов'янські держави (племена), М. Костомаров виокремлює Україну, що входила до складу Литви: «І не любила Україна ні царя, ні пана, а зкомпоновала собі козацтво, єсть то істєє братство, куди кожний, пристаючи, був братом других, і були козаки між собою всі рівні, і старшини вибирались на раді і повинні були слугувати всім по слову Христовому, і жодної помпи панської і титула не було між козаками» [4, с. 24].

Підтримуючи визвольну війну українського народу проти польських та московських завоювальників, М. Костомаров підкреслює: «І билась Україна літ п'ятдесят, і єсть то найсвятіша і славніша війна за свободу, яка тільки єсть в Історії, а розділ України єсть найпоганіше діло, яке тільки можна знайти в історії» [4, с. 27]. Незважаючи на те, що українці терпіли і терплять неволю, вони не самі її створили, бо і цар, і панство створені не слов'янським духом, а німецьким або татарським.

Проте проблема єдності та самостійності (відрубності) України полягала також у тому, що їй довелося оборонятися: з одного боку – від Поляків, котрі зазіхали на західноукраїнські землі, Галичину і Правобережжя, називаючи їх «польськими землями»; з іншого – від москалів, що не хотіли українців зовсім визнавати окремим народом, уважаючи весь наш край за «русскій».

М. Костомаров вирішив довести право України на самостійність, як історик і знавець народного життя він міг науковими аргументами обґрунтувати відрубність нашого народу в минулому й сучасному і від поляків, і від москалів.

«Старослов'янські погляди на громадський лад визнавали джерелом народньої правди народню волю, присуд віча: не вважаючи на те, з кого складався народ, хто був на вічу, вважалось лишень на обставини. До того ж виникла й давно вже закорінилася в народньому розумінню

ідея, що князь є керманіч, мировий суддя, заводить лад, обороняє від неспокою й зокільного і внутрішнього; неминуче сама зі себе повинна була виникнути суперечність князівської основи з народньо-вічевою. Потреба князя була неминуча» [3]. Така основа в XI, XII і XIII ст. виробляється скрізь: і в Києві, і в Новгороді, і в Полоцьку, і в Ростові, і в Галичі. Під час вибору князя народ не звертав уваги на спадкове право, а зважав тільки на дійсні тогочасні потреби краю. Регулювальні функції відносин віча і князя, громади і державної влади закріплювались у звичаєвому праві.

Українці споконвіку звикли поважати чужу віру, чути довкола себе чужу мову й не цуратися людей з іншим обличчям. Отой дух терпимості, брак національної пихи перейшов у характер козащини і живе й досі в народі.

Для підтвердження вищесказаного М. Костомаров пише: «Ворожливі вчинки над католицькими святощами за часу козацького повстання викликали не зневажливість до католицизму, а злість за насилу над сумлінням і за примус. Українець з обережності кривди не забуває, але він не мстивий» [3].

Із такого історичного огляду відмінностей, які виникли між двома руськими народностями, можна побачити, що у вдачі українського народу переважає особиста воля (прагнення створити добровільні товариства – громади), а у великоруській переважає загальність (старалися спорудити на вікових підвалинах міцне загальне тіло – общину).

В Україні, де споконвічного права особистої волі не проковтнула перевага громадської могутності й не виробилося розуміння спільної власності на землю, не могло витворитись отаких поглядів на громаду (мір). «Натурально і кріпак бажав при першій змозі зробитися вільною людиною, а отже, у Великоросії він не міг цього бажати, бо він тямив, що його пан також залежна людина, залежна від іншої волі» [3].

Багато ідей М. Костомарова перегукуються з ідеями ще одного представника Кирило-Мефодіївського товариства П. Куліша.

Отож, зважаючи на те, що романтик П. Куліш творив за відсутності державності, його світогляд вирізнявся загостреною україноцентричністю.

Як зазначав Д. Чижевський, «...внутрішню цілісність і цінність Куліша становила ідея України» [11, с. 156]. Є. Маланюк, підтверджуючи думку Д. Чижевського, підкреслює наскрізну національно-державницьку доктрину Куліша. Уся Кулішева справа, як зазначає Є. Маланюк, була «діаметрально протилежна духовно-вбогому й фактично капітулянському «народництву» з різними теоріями про «домашній вжиток», адже «Куліш мав на меті ясніше <...> показати землякам, що то є державність, розкрити зміст цього давно забутого «українством» поняття» [7, с. 310–311].

Осмислюючи державотворчий процес в Україні, цей велет думки намагався розкрити та з'ясувати питання українсько-російських відносин. Останнє він розглядав у контексті нашого минулого.

Тут можна наголосити на тому, що П. Куліш на ранніх етапах своєї творчості був прихильником козакофільства та впевненим, що возз'єднання України та Росії було актом історично правильним. Свою позицію та значущість Переяславської Ради він доводить у творі «История воссоединения Руси».

Те, наскільки правильною була позиція П. Куліша щодо возз'єднання України та Росії, вже сьогодні нам засвідчують реалії XXI ст. Коріння останніх так чи інакше тягнеться в сиву давнину та розкривається, на наш погляд, у ментальних особливостях українців та росіян.

Тут же слід зазначити, що погляди самого П. Куліша були доволі контраверсійними та суперечливими. Саме тому він свого часу конфліктував з М. Костомаровим та Т. Шевченком.

П. Куліш наполягає на просвіті українських народних мас та створенні справжньої української інтелігенції. Одним із найважливіших факторів у процесі державотворення він вважає використання української (рідної) мови.

Дух нації, «народний дух» є для Куліша індивідуальним виявом трансцендентної субстанційної сили; він становить первень і сутність спільноти, праоснову народного буття і втілює

себе символічно в предковічних цінностях народу, закодованих у його мові. Втрачаючи її, народ губить ціннісні орієнтири, визначальний для себе модус світовідносин, а отже, можливості «своєрідного розвитку його моральних сил. Індивід, обезмовлюючись, позбавляє себе єдиного (даного Богом) способу залучення до духовно-культурних традицій народу і нікчемніє» [10, с. 112].

Наступним важливим моментом, на який указує мислитель, є той, що в українців відсутні імперіалістичні настрої, адже вони ніколи не прагнули загарбати чужі землі та не були ініціаторами воєн.

«Виставмо, миле братте, на високостях науки і літератури наше національне знамено. Не побачить на ньому плями ні один край, окрім хіба тієї Московщини, що слухає цькування своїх погибельних політиків, своїх сліпих книжників і фарисеїв. Чистий стоятиме Сей стяг у сяєві гуманітарності. Не стягує він людей на криваве діло, на гарбанне чужої предківщини, на топтанне під ноги чужої святиш. Стягує він українську розпуджену сем'ю до наслідування предківського надбання – рідного слова, до наслідування правом науки і словесності» [6, с. 24].

Мислитель уважав, що саме хутір уособлює певний окремих духовний світ, який приведе Україну до Європи.

Феноменом хуторянського життя, завдяки якому українці збережуть свою національну самобутність, П. Куліш уважав індивідуалізм. Він дійшов думки, що індивідуальна свобода повинна бути забезпечена правовими актами. Він передбачав, що років через сто Україна зміниться «невпізнанно» [5, с. 107].

За П. Кулішем, хутір становить «малу» Україну, яку варто, як «і своєї рідної мови, свого рідного звичаю, вірним серцем держатися» [5, с. 256]. Для П. Куліша хутір – це рідне, а місто – це чуже, де людина тільки розум собі прибільшує [5, с. 256]. Сам П. Куліш відчував себе хуторянином серед європейців та європейцем серед хуторян.

Мабуть, найважливішим символом у творчості П. Куліша була Україна, яка поєднувала в собі хутори і міста, минуле і сучасне, ідеальне та матеріальне. Ще одним вкрай важливим символом була «могила», яку треба розкопати, аби повернути собі давно забуту славу, віру, державність.

Ідея свободи є однією з провідних проблем «Щоденника» Т. Шевченка. На початку читаємо: «От второго мая получил я письмо из Петербурга от Михайла Лазаревского с приложением 75 рублей. Он извещает меня или, лучше, поздравляет с свободой» [13, Т. 5, с. 12]. У цей момент письменник і отримує першу звістку про своє майбутнє звільнення.

Наступну звістку про свободу Шевченко отримує 7 квітня. Саме тоді в нього починається справжній застій (очікування), коли «свобода и дорога меня совершенно поглотили» [13, Т. 5, с. 18]. Перебуваючи в такому стані, він дякує Кулішеві за надіслані книги, котрі навіяли йому ностальгічні спогади про прекрасну бідну Україну, сліпого лірника та кобзаря – своєрідні символи свободи.

Чи не на кожній сторінці «Щоденника» Шевченко виявляє власне екзистенційне прагнення до свободи: «Как быстро и горячо исполняется приказание арестовать, так, напротив, вяло и холодно исполняется приказание освободить. А воля одного и того же лица. Исполнители одни и те же. Отчего же эта разница?» [13, Т. 5, с. 19].

Кобзар, перебуваючи в засланні, також звертає увагу на значущість духовної та фізичної свободи, котрих йому бракує для написання поезії. «Но это ничего, даст Бог, вырвуся на свободу, и они (вірши) у меня потекут плавнее, свободнее, и проще, и веселее. Дождусь ли я этой хромой волшебницы свободы?» [13, Т. 5, с. 23].

У «Щоденнику» ми також знаходимо поетичне оспівування свободи:

«Свобода – женщина с широким, гордым шагом,
Со взором огненным,
Под гордо вьющимся по ветру красным флагом,
Под дымом боевым;
Ей нравятся плебей, окрепнувший в проклятьях,

А не гнилая знать,
И в свежей кровию дымящихся объятях
Ей любо трепетать» [13, Т. 5, с. 103].

Поетична творчість Шевченка невід’ємна від його прозової спадщини. Не можна говорити про цілісність світоглядної системи поета і про категорію свободи як один із найважливіших складників цієї системи без залучення прозових творів Шевченка, як-от повістей, драматичних творів та листів, у яких автор багато уваги приділяє проблемі свободи і дослідження яких дасть можливість простежити всі аспекти цієї проблеми у його літературній творчості.

Ідеальний герой Шевченкових повістей та драматичних творів є людиною глибокої віри, яка гідно переносить життєві випробування та страждання, дотримуючись Божих заповідей. А його щастя можливе тільки за умови володіння моральною свободою та її реалізації. «Світ героїв Т. Шевченка ґрунтований на тому, що поняття свободи має особливе становище в романтичній аксіології, на якій засадничо вибудовується творчість письменника, а природа феномену свободи розкривається романтикам у процесі дослідження дуалістичних позицій ціле/частина, загальне/окреме, універсальне/індивідуальне» [1, с. 13].

В одному зі своїх прозових творів Шевченко згадує і про кріпацтво як головну проблему Російської імперії: «В присутствии комитета раненых были спрошены эти увечные бедняки, какую кто из них пожелает себе награду за верную службу престолу и отечеству... А последний из них, молодой матрос Яков Обеременко, за свою храбрость и увечье, полученное им при защите Севастополя, просит у комитета раненых освободить родную сестру его от крепостного состояния, а в заключение было сказано, чтобы он или сам, или доверил кому получить деньги в Киеве – сумму, какую он сам назначит» [13, Т. 4, с. 217]. Він захоплюється безкорисливим подвигом матроса, котрий віддав усе своїй сестрі, не залишивши нічого собі. Рішуча відмова цього бідняка зворушила натуру письменника: «Он человек, а не безответный раб, который умеет только сказать: «Как прикажете!» Я тут же дал себе слово склонить его на свою сторону» [13, Т. 4, с. 292].

У фізичній неволі (кріпацтві) письменник убачає велику перепону для творчого розвитку людини. Саме про неї (маючи на увазі власну долю) він пише у своїх поемах «Художник» та «Музикант». Так, в останній читаємо: «Наконец я поднял бумагу, посмотрел на нее и... то была моя отпускная! ...Он заплатил за мою свободу и виолончель 2500 рублей» [12, с. 141]. Аналогічна історія описана Шевченком у поемі «Художник»: «Карл Брюллов написал портрет Жуковского, а Жуковский и граф Вельегорский этот портрет предложили августейшему семейству за 2 500 рублей ассигнациями и за эти деньги освободили моего ученика» [12, с. 287]. Стільки в той час коштувала людська свобода!?

Геній України стверджує, що наш народ вистраждав власну свободу багатовіковими поневіряннями. Пам’ятаймо про це! «Что же говорят пытливому потомку эти частые темные могилы на берегах Днепра и грандиозные руины дворцов и замков на берегах Днестра? Они говорят о рабстве и свободе. Бедная, малосильная Волынь и Подолия, она охраняла своих распинателей в неприступных замках и роскошных палатах. А моя прекрасная, могучая, вольнолюбивая Украина туго начинала своим вольным и вражьем трупом неисчислимые огромные курганы. Она своей славы на *поталу* не давала, врага деспота под ноги топтала и свободная, нерастленная умирала. Вот что значат могилы и руины. Не напрасно грустны и унылы ваши песни, задумчивые земляки мои. Их сложила свобода, а пела тяжкая одинокая неволя» [13, Т. 4, с. 267].

Проблема свободи також присутня у листах Шевченка, які стають ще одним підтвердженням того, яким важливим і болісним було для поета це питання, а також іще раз підтверджують тезу про те, що він «як жив, так і творив». Тут тема свободи набуває глибокого особистісного звучання, але й не втрачає свого загальнонаціонального. Правильність ідей та переконань Шевченко довів власним життям, ціною мук та втрати особистого щастя. Як у житті, так і в його творчості, свобода зовнішня та внутрішня є невід’ємними одна від одної, становлять єдність, цілісність, абсолютну свободу, найвищий вияв, на який здатна людина.

Лист (рапорт) до Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова 20 вересня 1846 року починає і закінчує такими словами: «Свободного художника Шевченка» [13, Т. 6, с. 230].

Як і в поетичній спадщині Шевченка, у його листах знаходимо чітке протиставлення понять *воля – неволя*, які є співмірними й мають ту саму множинність смислів і значень, що й у його поезії. Думки багатьох написаних Шевченком на заслання листів тісно переплетені з висловленими у «Щоденнику». На заслання до нього приходить розуміння суті духовної свободи. У своїх листах, як і в поезії, «Щоденнику», повістях, поет найбільше підносить ідею християнського всепрощення, милосердя та любові до людини, потрактовану як справжню суть християнства.

У будь-якому разі переконуємося, що в Шевченка свобода постає «не даністю, а рішенням», породженим життєздатністю людини, «обмеженням себе на користь іншого» [1, с. 14].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати: спираючись на минувшину, зокрема період козаччини, філософи-романтики виводили образ вільного, неагресивного, толерантного українця. Антеїзм, мова, віра, усвідомлення значущості виборного права – це ті цінності, якими наділений українець. Саме вони можуть слугувати основою для подальшого державотворення та формування громадянського суспільства в Україні.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 181 с.
2. Задорожна Л. Особистість у Т. Шевченка і у Г. Туманяна: концепт свободи. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2009. Вип. 20. С. 12–14.
3. Костомаров М.І. Дві руські народності: Лист до ректора. URL: www.utoronto.ca/.../Kostomarov/DviNarodnost.
4. Костомаров М.І. «Закон Божий» (Книга буття українського народу). Київ : Либідь, 1991. 40 с.
5. Куліш Пантелеймон. Листи з хутора. Лист II : Твори в 2 т. Київ : Дніпро, 1989. Т. 2. С. 251-256.
6. Куліш П. Листи з хутора. Серія «Броньбійна публіцистика». Київ : ПрАТ «Українська прес-група», 2012. 56 с.
7. Маланюк Є. Земна мадонна. Братислава : Словацьке педагогічне товариство в Братиславі, 1991. 470 с.
8. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ ст.). Київ: Вид. ПАРАПАН, 2002. 396 с. URL: litopys.org.ua/salto/salt.htm
9. Сініціна А.В. Історико-філософські ідеї українського романтизму (П. Куліш, М. Костомаров) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Львів, 2001. 20 с.
10. Філософська думка в Україні: Бібліогр. словник / Авт. кол.: В.С. Горський та ін. Київ : Унів. Вид-во «Пульсари», 2002. 244 с.
11. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ : Орій, 1992. 228 с.
12. Шевченко Т.Г. Повести для сред. и ст. школ. возраста. Киев : Веселка, 1984. 359 с.
13. Шевченко Тарас. Зібрання творів : У 5 т. Київ ; Дніпро, 2003. Т. 4. 356 с.

References

1. Barabash Y. (2004). Taras Shevchenko: imperativ Ukrainy. Istorio- y natsiosofska paradyhma. [*Taras Shevchenko: the imperative of Ukraine. Historical and nationalist paradigm*]. K. : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia». [in Ukrainian].
2. Zadorozhna L. (2009). Osobystist u T. Shevchenka i u H. Tumaniana: kontsept svobody. [*Personality in T. Shevchenko and G. Tumanian: the concept of freedom. Bulletin of KNU. T. Shevchenko.*] Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznnavstvo. Folklorystyka. [in Ukrainian].
3. Kostomarov M.I. Dvi ruski narodnosti: Lyst do rektora. [*Two Russian nationalities: Letter to the rector*]. // www.utoronto.ca/.../Kostomarov/DviNarodnost [in Ukrainian].

4. Kostomarov M.I. (1991). «Zakon Bozhyi» (Knyha buttia ukrainskoho narodu). [*«Law of God» (Book of Genesis of the Ukrainian people)*]. K.: Lybid, 1991. 40 s [in Ukrainian].
5. Kulish Panteleimon. (1989). Lysty z khutora. Lyst II. [*Letters from the farm. Letter II: Works in 2 vols. K.: Dnipro*]. Tvory v 2 t. K. : Dnipro, T. 2. [in Ukrainian].
6. Kulish P. (2012). Lysty z khutora. Serii «Bronebiina publitsystyka». [*Letters from the farm. Armored Journalism Series*]. K. : PrAT «Ukrainska pres-hrupa». [in Ukrainian].
7. Malaniuk Ye. (1991). Zemna madonna. [*Earthly Madonna*] Bratislava : Slovatske pedahohichne tovarystvo v Bratislavi. [in Ukrainian].
8. Saltovskiy O. I. (2002). Kontseptsii ukrainskoi derzhavnosti v istorii vitchyznianoï politychnoi dumky (vid vytokiv do pochatku XX st). [*Concepts of Ukrainian statehood in the history of domestic political thought (from the origins to the beginning of the XX century)*]. K.: Vyd. PARAPAN. // litopys.org.ua/salto/salt.htm [in Ukrainian]
9. Sinitsina A.V. (2001). Istoryko-filosofski idei ukrainskoho romantyzmu (P. Kulish, M. Kostomarov). [*Historical and philosophical ideas of Ukrainian romanticism (P. Kulish, M. Kostomarov)*] : Avtoreferat dys. Kand. filosof. Nauk. Lviv. [in Ukrainian].
10. Filosofska dumka v Ukraini: Bibliohr. slovnyk (2002). [*Philosophical thought in Ukraine: Bibliogr. Vocabulary. K. : Univ. Vyd-vo «Pulsary»*]. K. : Univ. Vyd-vo «Pulsary». [in Ukrainian].
11. Chyzhevskiy D. (1992). Narysy z istorii filosofii na Ukraini. [*Essays on the history of philosophy in Ukraine*] K.: Oriy K. : Orii. [in Ukrainian].
12. Shevchenko T.H. (1984). Povesty dlia sred. y st. shkol. vozrasta. [*Stories for environments and Art. schools. age*]. K. : Veselka. [in Ukrainian].
13. Shevchenko Taras (2003). Zibrannia tvoriv : U 6 t. [*Collection of works: U 5 t.*]. K. : Dnipro. [in Ukrainian].

Potsiurko Oleh Yuriiovich

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Training
Lviv State University of Internal Affairs
26, Horodotska str., Lviv, Ukraine

THE PHENOMENON OF FREEDOM IN THE UKRAINIAN ROMANTIC PHILOSOPHERS M. KOSTOMAROV, P. KULISH AND T. SHEVCHENKO

The peculiarities of the interpretation of the idea of freedom in the works of such Ukrainian romantic philosophers as M. Kostomarov, P. Kulish and T. Shevchenko are revealed. All the works of philosophers are imbued with individual and deep-personal sense of freedom. The nature of the phenomenon of freedom in their works is revealed through the prism of romantic axiology. It is substantiated that the notion of freedom in romantic philosophers, as a manifestation of absolute dignity, activity and free self-expression of man correlates with the notions of responsibility, goodness, love, mercy, which follow from his Christian worldview.

It is proved that the basis for the national identification of the Ukrainian people in M. Kostomarov's philosophy is its high religiosity, traditional rejection of the state as a form of domination of some people over others, tolerance, lack of desire to conquer foreign lands, stable traditions of public self-government and constant desire for freedom. In a large number of works by Taras Shevchenko, the heroes choose the freedom of their own will, fight for the "sacred right" to freedom, justice and happiness, their individual feeling of freedom is unique and deeply personal. The nature of the phenomenon of freedom is revealed through the prism of the romantic axiology of the philosopher. In particular, the concept of freedom, as a manifestation of absolute dignity, activity and free self-expression of man is correlated in Taras Shevchenko with the concepts of responsibility, goodness, love, mercy, which follow from their Christian worldview. As a representative of romanticism, P. Kulish defended the idea of independence of the Ukrainian nation, the separation of the Ukrainian historical process, which, in his opinion, is the embodiment of the freedom-loving democratic spirit of the Ukrainian people. It was he who built his own Ukraine-centric worldview. He considered the hamlet to be the center of Ukrainian values and the development of the people's spirit.

Key words: moral freedom, internal freedom, will, identity, self-identification, state.